

ASPECTE ALE DEZVOLTĂRII CREATIVITĂȚII LA ELEVII DE VÂRSTĂ ȘCOLARĂ MICĂ

Valentina FLUIERAR, asistent universitar

Catedra Pedagogie și Metodica Învățământului Primar, UST

Rezumat. Societatea contemporană înaintea exigențe axate cu predilecție pe dezvoltarea capacităților creative a tinerei generații în mod sistematic, permanent. Se pune problema integrității sociale a elevilor de vârstă școlară mică, care să poată acționa în mediul caracterizat prin fluctuații, într-un mod individual să schimbe acest mediu, să creeze ceva nou în funcție de propria sa cunoaștere. Un astfel de context solicită sistemului educațional actual să faciliteze cunoașterea elevului mic cuplată cu căutarea, selectarea, tratarea critică a informațiilor, reformularea, analiza, clasificarea, evaluarea produselor activității proprii, formularea de ipoteze, desprinderea concluziilor, descoperirea, procesarea datelor, efectuarea generalizărilor etc.

Cuvinte-cheie: creativitate, capacități creative, elevi de vârstă școlară mică.

Abstracts. The contemporary society advances demands focused on developing the creative capacities of the young generation in a systematic, permanent way. It raises the question of the social integrity of the students of small school age, who can act in the environment characterized by fluctuations, in an individual way to change this environment, to create something new according to his own knowledge. Such a context requires the current educational system to facilitate the knowledge of the young student coupled with the search, selection, critical treatment of information, reformulation, analysis, classification, evaluation of the products of his activity, formulation of hypotheses, detachment of conclusions, discovery, processing of date, making generalizations etc.

Keywords: creativity, creative abilities, pupils of young school age.

Creativitatea este un fenomen unic cu caracter complex, interdisciplinar și multidimensional. Ea angajează întreaga personalitate să iasă independent din limitele informației asimilate, setului standard de cunoștințe, deprinderi și abilități, să facă alegeri și decizii în mod independent. Creativitatea permite explorarea semnificației proprii vieții și a lumii din jur, obținerea împlinirii spirituale, rezolvarea problemelor neobișnuite care necesită soluții holistice.

Actul creativității reprezintă o explorare a noilor semnificații cu valoare de contexte vechi și noi și constă în operarea cu reprezentări deja existente și semnificațiile lor asociate în manieră continuă, imaginația intervenind în vederea acordării noilor înțelesuri. „Psihicul oferă un înțeles unui obiect sau stimul real sau imaginar, iar conștiința folosește creierul pentru a face o reprezentare a înțelesului mental” [2, p. 52].

Aceste deziderate au fost justificate de experiența marilor savanți care au cercetat creativitatea. Studiul aprofundat al creativității aparține savanților: J.P. Guilford, G.W. Allport, I.A. Taylor, A. Osborn, E.P. Torrance, J. Piaget, A.N. Leontiev, A.R. Luria, V.S. Muhina, L.S. Vîgotski, Al. Roșca, M. Roco, L. Țopa, M. Bejat etc.

Mecanismele creativității nu au fost încă elucidate complet, după cum nici de o metodologie concretă de stimulare a creativității nu poate fi vorba deși, abordată din varii perspective, poate fi considerată expresie înaltă a personalității privită fie ca obiect al

educației, fie ca proces al valorificării potențialului creator, fie ca produs cu implicații în dezvoltarea societății.

J.P. Guilford, definește creativitatea drept „operație intelectuală care antrenează abilitățile de gândire divergentă, redefinire și transformare, puse în mișcare de sensibilitatea la probleme” [3, p. 108]. Un aspect crucial în stabilirea modelului bifactorial al creativității se axează pe două categorii de factori: vectorii, care desemnează stările și dispozitivele energetice care incită la acțiune și raportare preferențială (trebuințele, motivele, scopurile, înclinațiile, aspirațiile, convingerile și atitudinile caracteriale); operațiile și sistemele operatorii de orice fel (aptitudinile, sistemele operatorii deschise de tip euristic, formulele logice noi, procedeele imaginației). Într-o asemenea perspectivă, creativitatea trebuie înțeleasă drept rezultat al interacțiunii optime dintre atitudinile creative ale individului și aptitudinile sale situate la nivel înalt.

O dimensiune esențială a creativității este considerată gândirea divergentă, exprimată prin realizarea unui produs mental obținut pe căi diferite de cele sugerate de elementele situației. Ea reprezintă aptitudinea intelectuală de generare creativă, cu fluentă și viteză, a unor soluții multiple, originale, neobișnuite, diverse și elaborate la o problemă stabilită. Conform constatărilor lui J.P. Guilford, gândirea divergentă se manifestă „prin căutarea de soluții într-un larg evantai de direcții, majoritatea fiind altele decât cele obișnuite, prin abordarea unei probleme din diverse perspective, prin flexibilitate în schimbarea metodelor, punctelor de referință etc.” [3, p. 108]. Autorul a evidențiat caracteristicile gândirii divergente: fluentă, flexibilitate, originalitate și elaborare. Gândirea divergentă este exemplificată de bogăția ideilor și originalitatea acestora.

Gândirea convergentă are rol de facilitare și elaborare a unor sisteme și teorii globale asupra unor domenii ale realității și se manifestă prin tendința de reducere și comprimare într-un produs final unitar a unei diversități de date inițiale. Ea vizează aptitudinea intelectuală de a evalua în mod logic idei și soluții, de a critica și a opta pentru soluția cea mai avantajoasă a unei probleme date, dintr-o varietate de soluții. Gândirea convergentă este raționamentul analitic, riguros determinat, reprezentând cea mai bună soluție potențială. Caracterul tipului dat de gândire tinde să reducă necunoscutul la cunoscut și este utilizat după evaluarea unui set de idei, informații sau alternative.

Nivelul de dezvoltare a gândirii convergente a elevilor de vârstă școlară mică se evidențiază prin:

- capacitatea de a găsi denumirea unificatoare adecvată a unor imagini după calități senzoriale (formă, culoare);
- capacitatea de a compara dintr-un număr mic de structuri semantice un număr mare de cuvinte (cuvintele să fie distribuite în fraze în așa mod, încât fiecare cuvânt să figureze o dată) și capacitatea de a clasifica o mulțime întinsă de imagini într-un număr mic de grupe;
- capacitatea de a obține serii logice din elemente (obiecte, imagini, cuvinte date haotic);

- capacitatea de a forma concepte prin sesizarea însușirilor comune mai multor cazuri individuale;
- capacitatea de previziune și de formulare a unor concluzii perfect determinate din informația dată;
- capacitatea de a da o apreciere globală unei situații, unui eveniment, de a-i desprinde semnificația în contextul celorlalte (proverbe, zicători, aforisme).

Despre prezența creativității putem judeca după produsul creativ. Produsele creative sunt diverse: invenții tehnice, stiluri noi de artă, idei noi în știință etc. Cu referire la crearea produsului creativ, C. Rogers evidențiază „influența, pe de o parte a unicității omului și, pe de altă parte, a oamenilor din jur, împrejurările vieții, evenimentele curente” [5, p. 78]. Mai mulți savanți, printre care se numără M. Csikszentmichalyi, D. Simonton, E.P. Torrance, H.J. Walberg propun pentru recunoașterea produsului creativ elaborarea unor criterii:

- combinarea elementelor, care nu au fost combinate anterior (E.P. Torrance atenționează că în cazul combinării nestandarde apare pericolul comutării sau eronării sensului conceptelor);
- plenitudinea importanței (S. Mednick constată că cu cât mai mult rezultatele corespund cu cerințele, cu atât produsul este mai creativ).

Aceste criterii permit delimitarea formelor creative productive și celor neproductive. Operația principală în derularea produsului creativ, după S. Mednick, este operația de comparare, iar conform opiniei lui J.E. Davidson – insightul selectiv. În termeni de abilități de perspectivă J.E. Davidson propune: codificarea selectivă, prin care informațiile relevante dintr-un context dat sunt trecute din informații irelevante; combinația selectivă, prin care informațiile relevante sunt combinate într-un mod inedit și productiv; comparația selectivă, prin care informațiile noi sunt legate într-un mod inedit cu informațiile vechi.

Un șir de autori străini evidențiază criterii cu valoare de cerințe în evidențierea produsului creativ: să producă impresie și să fie generalizat (D. Perkins, A. Taylor); să fie economice (F. Barron, D. Perkins, D. Simonton); să determine schimbări ireversibile în experiența umană (D.H. Fieldman, H. Gardner, D. Simonton, A. Taylor); să conțină reprezentări sau transformări neobișnuite (F. Barron, H.E. Gruber, A. Taylor); să constituie un sistem valoros și folositor pentru o anumită sferă (T. Amabile, B.A. Hennessey, A. Taylor, E.P. Torrance).

Există și criterii de determinare a produsului creativ în domeniul cunoștințelor teoretice și la rezolvarea problemelor:

- să fie sensibil la lacunele în cunoștințele existente (H.E. Gruber, E.P. Torrance);
- să treacă granițele interdisciplinare (A. Taylor);
- să fie neașteptat și să răspundă la sarcina înaintată (T. Amabile, B.A. Hennessey, D. Simonton);
- să fie complex și să reprezinte o sinteză a cunoștințelor care au granițe cu alte domenii (A. Taylor, E.P. Torrance, B.A. Hennessey).

Conform constatărilor lui I.A. Taylor, creativitatea are cinci niveluri: expresivă – exprimă idei nelimitate, în general primitive, care apar fără beneficiul oricărei orientări, legi fizice sau alte restricții; tehnică – folosește reguli și legi fizice pentru restrângerea gândirii, cu puțină spontaneitate expresivă; inventivă – exprimă capacitatea de a combina creativ conceptele tehnice existente, folosind soluții de proiectare anterioară pentru a crea designuri noi; inovatoare – presupune îndepărtarea de la modelele de gândire existente; emergentă – implică respingerea legilor, principiilor și constrângerilor fizice actuale și formarea teoriilor complet noi despre modul în care funcționează lumea.

La nivelul învățământului primar, exersarea spiritului creativ este necesar pentru a-l face pe elev să înțeleagă creativitatea umană, rolul acesteia în dezvoltarea personală, funcționarea proceselor creative, motivația proprie de a trece de limitele standardizate, bucuria de a funcționa în prezența adevăratei libertăți cu asumarea responsabilităților reale. Vârsta școlară mică este cea mai prielnică pentru perceperea limbajului artistic al operelor literare, deoarece elevii de 7-10 ani demonstrează o imaginație foarte bogată. Pentru copiii de această vârstă „scânteia este un puișor de flacăără”, „gâzele sunt picături cu inimă”, „stropii de ploaie de pe geam sunt lacrimi” [4, p.185], învățătorul având rolul de a dezvolta în continuare capacitățile lor creative.

Pentru elevii claselor primare se identifică următoarele metode de cercetare a creativității: „analiza bibliografică, analiza produselor activității, observația, studiul de caz, convorbirea, lucrul în grup, investigarea statistică, istoriometria, testul, experimentul, modelarea” [1, p. 343]. Ca tehnici de stimulare a creativității elevilor mici li se propun: inventarul de atribute, încrucișare forțată, analiza, matricea descoperirilor, tehnica catalogului, extensia limitelor metodologice.

Pentru dezvoltarea creativității elevilor din clasa I este binevenită efectuarea lucrărilor de creație. Copiii învață să compună povești și povestioare pe o temă dată, conform unui model literar, după un tablou, iar când elevii cunosc deja toate literele și posedă deprinderi de citire conștientă, cursivă, se organizează și alte activități interesante: spre exemplu, se expune un tablou, care reprezintă un peisaj, însoțit de un text-ghicitoare:

Cu sprâncene de poiene,
Cu codițe de mlădițe
Și cu flori la cingătoare
A sosit în toată țara
Ghici ce este?

Copiii ghicesc și răspund, de obicei, oral printr-o povestioară de tipul: Tu ești, mândra, dulce primăvară. Noi te așteptăm cu nerăbdare să vii cu poala plină de gingași ghiocei și să slobozi din nou pe cer doritul soare, care să ne mângâie frunțile cu razele-i fermecătoare. Pe măsură ce subiectul „creațiilor” se complică, elevii sunt solicitați insistent să utilizeze un limbaj mai bogat, mai colorat. Se știe că în procesul lecturii copiii însușesc multe expresii plastice, iar această achiziție prețioasă a elevilor poate fi cu succes valorificată în timpul

jocurilor didactice. Astfel, organizând jocul „Alo, alo!”, putem propune copiilor să improvizeze o conversație telefonică cu bunicii, verișoara, prietena, prietenul, colegul din școala vecină etc., în cadrul căreia să le povestească o întâmplare interesantă, utilizând expresii plastice.

Cu deosebită plăcere se încadrează copiii în jocul „Cine e mai isteț”. Învățătorul compune o ghicitoare proprie despre arici (vulpe, pisică, șoricel, vițeluș, bufniță, balenă etc.) cerând copiilor să alcătuiască și ei o ghicitoare despre un obiect din aceeași categorie sau grupare. Iată câteva ghicitori compuse de copii: O mămăliguță aurie toată noaptea te mângâie. Ghici ce e? (luna). /Un tractoraș micuț lasă brazde colorate peste o câmpie albă. Ghici ce e? (creionul, carioca). /O fată supărată stă cu pletele în apă. Ghici ce e? (salcia).

Putem apela și la jocul inversat „Ghici ce sau cine poate fi”: Frumos ca luna unei nopți de vară. Albă ca spuma laptelui. Albaștri ca două viorele. Negru ca tăciunele.

E eficient și jocul „În trei imagini”, prin care propunem elevilor să formeze câte trei comparații pentru obiectele sau fenomenele propuse: Luna – ca un cercel de aur, ca o minge de aur, ca o mămăligă galbenă. Frunza – ca o săbiuță, ca o inimioară verde, ca o palmă de copil. Zăpada – ca o cuvertură argintie, ca o mare de lapte, ca un văl de pânză albă.

Dezvoltarea creativității la elevii de vârstă școlară mică validează actul, ideea sau produsul noutății și adecvării sale și presupune manifestarea unor așa calități ale personalității ca productivitatea, originalitatea gândirii, ingeniozitatea, abilitatea de a vedea problema, intuiția, viteza reacțiilor mentale, capacitatea de a ghici sau a înțelege, introspecția etc. În rezultatul activităților cu caracter creativ, la elevii mici se formează trăsături de personalitate asociate cu un nivel superior al creativității: perseverența, voința, tenacitatea, deschiderea la experiență, care este în corelație cu flexibilitatea, lipsirea de prejudecăți, nevoia de schimbare.

Bibliografie

1. Bontaș I. Pedagogie. Ediția a IV-a revăzută și adăugită. București: All Educational, 1998. 376 p.
2. Goswami A. Creativitate cuantică. București: For You, 2017. 264 p.
3. Stoica-Constantin A. Creativitatea pentru studenți și profesori. Iași: Institutul European, 2004. 247 p.
4. Șerdean I. Didactica limbii și literaturii române în învățământul primar. București: Corint, 2008. 213 p.
5. Ильин И.П. Психология творчества, креативности, одаренности. Питер: Санкт-Петербург, 2009. 448 с.